

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 24ης Οκτωβρίου 1996 *

Στην υπόθεση C-435/93,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του *Kantongerecht te Rotterdam* (Κάτω Χώρες) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Francina Johanna Maria Dietz

και

Stichting Thuiszorg Rotterdam,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, καθώς και του πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 2 περί του άρθρου 119 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους G. F. Mancini, πρόεδρο τμήματος (εισηγητή), J. L. Murray και P. J. G. Karicyn, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γενικός εισαγγελέας: Γ. Κοσμάς
γραμματέας: Η. Α. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— το Stichting Thuiszorg Rotterdam, εκπροσωπούμενο από τον E. Lutjens, δικηγόρο Ουτρέχτης,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενο από τον N. Paines, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την M. Wolfcarius και τον B. J. Drijber, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Dietz, εκπροσωπούμενης από τον A. C. T. Hommes, δικηγόρο Ρότερνταμ, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από τον N. Paines, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον B. J. Drijber, κατά τη συνεδρίαση της 18ης Μαΐου 1995,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 13ης Ιουλίου 1995,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 18ης Οκτωβρίου 1993, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 4 Νοεμβρίου 1993, το Kantongerecht te Rotterdam υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου

177 της Συνθήκης ΕΟΚ, ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, καθώς και του πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 2 περί του άρθρου 119 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (στο εξής: πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2).

- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκλυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Dietz και του Stichting Thuiszorg Rotterdam (στο εξής: Thuiszorg) σχετικά με την υπαγωγή της στο Pensioenfonds voor Gezondheids-, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen (στο εξής: συνταξιοδοτικό ταμείο).

- 3 Στις Κάτω Χώρες, η συμμετοχή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό ταμείο είναι κατ' αρχήν προαιρετική για τους εργοδότες και τους εργαζομένους του οικείου επαγγελματικού κλάδου.

- 4 Δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, του Wet betreffende verplichte deelneming in een bedrijfspensioenfonds [ολλανδικού νόμου περί της υποχρεωτικής ασφάλισης σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, στο εξής: νόμος BPF, *Staatsblad* (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως των Κάτω Χωρών) J 121], όπως έχει τροποποιηθεί, ο Υπουργός Κοινωνικής Ασφάλισης και Απασχολήσεως (στο εξής: υπουργός), κατόπιν αιτήσεως μιας επαγγελματικής οργάνωσης ορισμένου κλάδου, την οποία θεωρεί επαρκώς αντιπροσωπευτική, μπορεί να καταστήσει υποχρεωτική την ασφάλιση στο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα για όλους τους εργαζομένους ή για ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων του οικείου επαγγελματικού κλάδου. Το άρθρο 16 του εν λόγω νόμου προβλέπει ότι εξαιρέσεις από την υποχρεωτική ασφάλιση μπορούν να επιτραπούν με απόφαση του υπουργού ή δυνάμει τέτοιας αποφάσεως.

- 5 Σύμφωνα με το άρθρο 4 του ίδιου νόμου, όλες οι αιτήσεις περί υποχρεωτικής υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό ταμείο δημοσιεύονται στο *Nederlandse Staatscourant*, όπου αναφέρεται επίσης η προθεσμία εντός της οποίας μπορούν να υποβληθούν εγγράφως στον υπουργό διοικητικές ενστάσεις.

- 6 Η Dietz εργάστηκε με μειωμένο ωράριο, και συγκεκριμένα επί επτά ώρες την εβδομάδα, ως νοσοκόμος ηλικιωμένων ατόμων στην υπηρεσία του Thuiszorg και του Stichting Katholieke Maatschappelijke Gezinszorg, δικαιοπαρόχου του Thuiszorg, από τις 11 Δεκεμβρίου 1972 έως τις 6 Νοεμβρίου 1990. Κατά την ημερομηνία αυτή, η Dietz συμπλήρωσε το εξηκοστό πρώτο έτος της ηλικίας της και, βάσει συμφωνίας που είχε συνάψει με το Thuiszorg στις 18 Ιουλίου 1990, έτυχε του ευεργετήματος εθελουσίας εξόδου.
- 7 Δυνάμει του νόμου BPF, η υπαγωγή στο συνταξιοδοτικό ταμείο κατέστη υποχρεωτική για τους εργαζομένους του Thuiszorg.
- 8 Ωστόσο, αρχικά, οι εργαζόμενοι με μειωμένο ωράριο, οι οποίοι απασχολούνταν επί χρόνο μικρότερο ή ίσο προς το 40 % του κανονικού ωραρίου εργασίας, αποκλείονταν από το συνταξιοδοτικό ταμείο. Ο περιορισμός αυτός καταργήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1991, προκειμένου να καταστεί το συνταξιοδοτικό σύστημα σύμφωνο προς τις απαιτήσεις της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 225, σ. 40). Με την ευκαιρία της τροποποίησης αυτής, θεσπίστηκε ένα μεταβατικό καθεστώς που προέβλεπε την αναγνώριση στους εργαζομένους που αποκλείονταν προηγουμένως από το συνταξιοδοτικό ταμείο ορισμένου αριθμού πλασματικών περιόδων ασφάλισης για τη θεμελίωση δικαιώματος συντάξεως.
- 9 Στις 2 Δεκεμβρίου 1992, η Dietz προσέφυγε στο Kantongerecht te Rotterdam, ενώπιον του οποίου υποστήριξε ότι, όταν συνήψε συμφωνία με το Thuiszorg σχετικά με την εθελούσια έξοδό της, δεν γνώριζε ότι επέκειτο τροποποίηση του καθεστώτος του συνταξιοδοτικού ταμείου και ότι, αν το γνώριζε, θα είχε αναβάλει την πρόωγη έξοδό της, ώστε να μπορέσει να τύχει συντάξεως βάσει του μεταβατικού καθεστώτος. Το Thuiszorg, το οποίο γνώριζε την τροποποίηση αυτή, όφειλε να την ενημερώσει σχετικά. Επί πλέον, η Dietz ισχυρίστηκε ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης της παρέχει δικαίωμα συντάξεως βάσει των περιόδων απασχολήσεώς της από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne (υπόθεση 43/75, Συλλογή τόμος 1976, σ. 175) ή, επικουρικώς, από τις 17 Μαΐου 1990, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Barber (υπόθεση C-262/88, Συλλογή 1990, σ. I-1889).

10 Το *Kantongerecht te Rotterdam* αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ίδια προδικαστικά ερωτήματα με εκείνα που είχε υποβάλει το *Kantongerecht te Utrecht* στην υπόθεση C-128/93 επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, *Fischer* (Συλλογή 1994, σ. I-4583), με ορισμένες προσθήκες. Το πλήρες κείμενο των υποβληθέντων ερωτημάτων έχει ως εξής:

«1) Εμπεριέχεται στο δικαίωμα (ίσης) αμοιβής κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ και το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως το υπό κρίση εν προκειμένω, το οποίο έχει επιβληθεί από τις δημόσιες αρχές;

1α) Διαφέρει η απάντηση στο πρώτο ερώτημα εφόσον και αν:

α) Αποφασιστικός λόγος για τη θέσπιση του νόμου BPF (νόμου περί υποχρεωτικής ασφάλισης σε ταμείο επαγγελματικών συντάξεων), εκτός από θεωρήσεις κοινωνικής πολιτικής (στο πλαίσιο της ασφάλισης συντάξεων αναφορικά με επαγγελματικό κλάδο, η δαπάνη καλύπτεται από κοινού από όλες τις επιχειρήσεις που υπάρχουν στον επαγγελματικό κλάδο), ήταν η αποτροπή του αμοιβαίου ανταγωνισμού εντός του επαγγελματικού κλάδου;

β) Μολονότι το αρχικό σχέδιο του νόμου BPF προέβλεπε την αυτεπάγγελτη επιβολή υποχρεωτικής ασφάλισης, το τελικό κείμενο του νόμου (*Tweede Kamer 1948-1949 785, n° 6*) δεν περιέχει τέτοια διάταξη;

γ) Το *Stichting Thuiszorg Rotterdam* δεν υπέβαλε διοικητική ένσταση κατά της επιβολής υποχρεωτικής ασφάλισης σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό ταμείο ή υπέβαλε αντιθέτως τέτοια ένσταση (την οποία αγνόησε ο υπουργός);

- δ) Το Stichting Thuiszorg διενήργησε έρευνα μεταξύ των εργαζομένων που απασχολεί, τα αποτελέσματα της οποίας θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για να ζητηθεί εξαίρεση ή για να πληροφορηθούν οι εργαζόμενοι τη δυνατότητα εξαίρεσεως;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, ισχύει ο διαχρονικός περιορισμός που έθεσε το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υποθέσεως Barber για μια ρύθμιση περί συντάξεων όπως αυτή για την οποία επρόκειτο στην υπόθεση Barber (“contracted out schemes” — συμβατικώς οργανωμένα συστήματα) και για το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως το υπό κρίση εν προκειμένω, από το οποίο η ενάγουσα είχε αποκλεισθεί;
- 2α) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, ισχύει ο διαχρονικός περιορισμός που έθεσε το Δικαστήριο με την απόφαση Barber για μια ρύθμιση περί συντάξεων όπως αυτή για την οποία επρόκειτο στην υπόθεση Barber (“contracted out schemes” — συμβατικώς οργανωμένα συστήματα) και για το δικαίωμα συντάξεως γήρατος;
- 3) Σε περιπτώσεις κατά τις οποίες το εφαρμοζόμενο σε μια επιχείρηση συνταξιοδοτικό σύστημα έχει καταστεί υποχρεωτικό βάσει νόμου, υποχρεούται ο επιφορισμένος με την εκτέλεση και εφαρμογή του εν λόγω συστήματος φορέας (το επαγγελματικό συνταξιοδοτικό ταμείο) να εφαρμόζει την περιεχόμενη στο άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ αρχή της ίσης μεταχειρίσεως και μπορεί ο εργαζόμενος ο οποίος υφίσταται τις δυσμενείς συνέπειες της παραβάσεως της διατάξεως αυτής να προβάλλει απευθείας αξιώσεις κατά του συνταξιοδοτικού ταμείου ως εάν επρόκειτο για τον εργοδότη;

Προς διευκρίνιση του ερωτήματος αυτού, μπορεί να ληφθεί υπόψη το ότι ο Kantonrechter δεν είναι αρμόδιος να κρίνει μια απαίτηση που πηγάζει από αδικοπραξία, επειδή το περιεχόμενο της απαιτήσεως υπερβαίνει τα όρια της αρμοδιότητάς του. Στην παρούσα διαδικασία έχει επομένως σημασία το αν η ενάγουσα μπορεί να προβάλλει αξιώσεις κατά του συνταξιοδοτικού ταμείου βάσει της συμβάσεως της εργασίας.

- 4) Αν η ενάγουσα έχει, βάσει του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, δικαίωμα υπαγωγής στο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό ταμείο πριν από την 1η Ιανουαρίου 1991, σημαίνει αυτό ότι η ενάγουσα δεν υποχρεούται να καταβάλει τις εισφορές που θα όφειλε να καταβάλει αν είχε προηγουμένως επιτραπεί η υπαγωγή της στο συνταξιοδοτικό ταμείο;
- 5) Ασκει επιρροή το ότι η ενάγουσα δεν ενήργησε νωρίτερα προκειμένου να απαιτήσει την αναγνώριση των δικαιωμάτων που προβάλλει τώρα;
- 6) Ασκει επιρροή στην κρίση επί της παρούσας υποθέσεως, η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Kantonrechtler κατόπιν ασκήσεως αγωγής στις 2 Δεκεμβρίου 1992, το πρωτόκολλο περί του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, που έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη του Μάαστριχτ ("πρωτόκολλο Barber") καθώς και (το τροποποιητικό νομοσχέδιο σχετικά με) το μεταβατικό άρθρο III του νομοσχεδίου 20 890, που σκοπεύει στην εκτέλεση της τέταρτης οδηγίας;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 11 Με το πρώτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης και καλύπτεται, επομένως, από την απαγόρευση των διακρίσεων που θεσπίζεται με το άρθρο αυτό. Επί πλέον, το εθνικό δικαστήριο ερωτά αν, για την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο εν λόγω ερώτημα, έχουν σημασία ο σκοπός της εθνικής νομοθεσίας που επιτρέπει την επιβολή υποχρεωτικής ασφάλισως σ' ένα τέτοιο επαγγελματικό σύστημα, το γεγονός ότι το αρχικό σχέδιο νόμου προέβλεπε τη δυνατότητα αυτεπάγγελτης επιβολής μιας τέτοιας υποχρεωτικής ασφάλισως, το γεγονός ότι ο εργοδότης υπέβαλε διοικητική ένσταση κατά της αποφάσεως περί επιβολής της εν λόγω υποχρεωτικής ασφάλισως ή η ενδεχόμενη διενέργεια έρευνας μεταξύ των εργαζομένων προκειμένου να υποβληθεί αίτηση εξαιρέσεως από την υποχρεωτική ασφάλιση.

- 12 Με τις αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994 στην υπόθεση C-57/93, *Vroege* (Συλλογή 1994, σ. I-4541) και στην προαναφερθείσα υπόθεση *Fisscher*, το Δικαστήριο έκρινε ότι το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης και, επομένως, καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων που θεσπίζει το άρθρο αυτό.
- 13 Η απόφαση *Fisscher* αφορούσε κατάσταση παρόμοια με εκείνη της υποθέσεως της κύριας δίκης, στην οποία η υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα είχε καταστεί υποχρεωτική από τις δημόσιες αρχές. Επομένως, πρέπει να ερευνηθεί αν οι περιστάσεις που περιγράφει με το ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο μπορούν να οδηγήσουν σε διαφορετική ερμηνεία.
- 14 Πρώτον, το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία που επιτρέπει την επιβολή υποχρεωτικής ασφάλισης στα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα δεν επιδιώκει μόνον ένα σκοπό κοινωνικής πολιτικής, αλλά δικαιολογείται κυρίως από θεωρήσεις αναγόμενες στους όρους ανταγωνισμού στο πλαίσιο ορισμένου οικονομικού κλάδου, δεν ασκεί επιρροή, δεδομένου ότι η εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης σε συστήματα κοινωνικής ασφάλισης εξαρτάται από αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία διευκρινίζονται, μεταξύ άλλων, με την προαναφερθείσα απόφαση *Barber*.
- 15 Δεύτερον, το ότι το αρχικό σχέδιο του εν λόγω νόμου προέβλεπε την αυτεπάγγελτη επιβολή υποχρεωτικής ασφάλισης σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα δεν ασκεί επιρροή, δεδομένου ότι το ίδιο το εθνικό δικαστήριο διευκρινίζει ότι το τελικό κείμενο του νόμου δεν περιέχει τέτοια διάταξη.
- 16 Τρίτον, το ερώτημα αν ο οικείος εργοδότης υπέβαλε διοικητική ένσταση κατά του μέτρου περί επιβολής υποχρεωτικής υπαγωγής στο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ή αν διενήργησε έρευνα μεταξύ των εργαζομένων, προκειμένου να υποβληθεί αίτηση εξαιρέσεως από την υποχρεωτική ασφάλιση, δεν έχει καμία επίπτωση επί της εφαρμογής του άρθρου 119. Πράγματι, η συμπεριφορά ορισμένου εργοδότη δεν μπορεί να επηρεάσει τη φύση ενός συστήματος που εφαρμόζεται σε ολόκληρο τον οικείο επαγγελματικό κλάδο.

- 17 Επομένως, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 και, επομένως, καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων που θεσπίζει το άρθρο αυτό. Η ερμηνεία αυτή δεν επηρεάζεται ούτε από τον σκοπό της εθνικής νομοθεσίας που επιτρέπει την επιβολή υποχρεωτικής ασφάλισως σ' ένα τέτοιο σύστημα ούτε από το γεγονός ότι ο εργοδότης υπέβαλε ένσταση κατά της αποφάσεως περί επιβολής μιας τέτοιας υποχρεωτικής ασφάλισως ούτε, τέλος, από την ενδεχόμενη διενέργεια έρευνας μεταξύ των εργαζομένων προκειμένου να υποβληθεί αίτηση εξαιρέσεως από την υποχρεωτική ασφάλιση.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 18 Ενόψει της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, το δεύτερο ερώτημα πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορά το ζήτημα αν ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber έχει εφαρμογή, αφενός, στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα όπως το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης και, αφετέρου, στο δικαίωμα συντάξεως γήρατος στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε τέτοιο σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης.
- 19 Με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Vroege, σκέψεις 20 έως 27, και Fisscher, σκέψεις 17 έως 24, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν αφορούσε παρά μόνον εκείνες τις μορφές διακρίσεων τις οποίες οι εργοδότες και τα συνταξιοδοτικά συστήματα μπορούσαν, ενόψει των μεταβατικού χαρακτήρα εξαιρέσεων που προβλέπονται από τις δυνάμενες να εφαρμοστούν σε θέματα επαγγελματικών συντάξεων διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, να θεωρούν ευλόγως ως ανεκτές.
- 20 Όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικά συστήματα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι κανένα στοιχείο δεν επέτρεπε να θεωρηθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι επαγγελματικοί κύκλοι ήταν δυνατόν να παραπλανηθούν ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 119. Πράγματι, μετά την έκδοση

της αποφάσεως της 13ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 170/84, Bilka (Συλλογή 1986, σ. 1607), είναι σαφές ότι παράβαση του κανόνα της ισότητας κατά την αναγνώριση του εν λόγω δικαιώματος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 (προαναφερθείσες αποφάσεις Vroege, σκέψεις 28 και 29, και Fisscher, σκέψεις 25 και 26).

- 21 Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, δεδομένου ότι η απόφαση Bilka δεν είχε προβλέψει κανέναν διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της, μπορούσε να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119, προκειμένου να ζητηθεί αναδρομικά η εφαρμογή της ίσης μεταχειρίσεως όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της προαναφερθείσας αποφάσεως Defrenne, η οποία για πρώτη φορά αναγνώρισε άμεσο αποτέλεσμα στο εν λόγω άρθρο, ενώ συγχρόνως προέβλεψε τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της ερμηνείας αυτής (προαναφερθείσες αποφάσεις Vroege, σκέψη 30, και Fisscher, σκέψη 27).
- 22 Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν είχε εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα (προαναφερθείσες αποφάσεις Vroege, σκέψη 32, και Fisscher, σκέψη 28).
- 23 Όσον αφορά το δικαίωμα συντάξεως γήρατος δυνάμει επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, επιβάλλεται να τονιστεί ότι το δικαίωμα αυτό είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα τέτοιο σύστημα. Η εν λόγω υπαγωγή δεν θα είχε κανένα ενδιαφέρον για τον εργαζόμενο αν δεν του παρείχε δικαίωμα εισπράξεως των παροχών που χορηγεί το επίμαχο σύστημα.
- 24 Πράγματι, με την προαναφερθείσα απόφαση Bilka, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι παροχές που καταβάλλονταν στους μισθωτούς δυνάμει επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος συνιστούσαν όφελος που παρέχει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας, κατά την έννοια του άρθρου 119, δεύτερο εδάφιο (σκέψη 22), για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι δυσμενείς διακρίσεις που αφορούσαν την υπαγωγή σ' ένα τέτοιο σύστημα υπάγονταν επίσης στο άρθρο 119 (σκέψεις 27 και 31).

- 25 Κατά συνέπεια, τουλάχιστον από την έκδοση της προαναφερθείσας αποφάσεως *Bilka* και εντεύθεν, είναι σαφές ότι το άρθρο 119 απαγορεύει τις δυσμενείς διακρίσεις στη χορήγηση παροχών από επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, οι οποίες απορρέουν από διακρίσεις που αφορούν το δικαίωμα υπαγωγής στο εν λόγω σύστημα και ότι, επομένως, οι εργοδότες και τα συνταξιοδοτικά συστήματα δεν μπορούσαν ευλόγως να θεωρούν τις διακρίσεις αυτές ως ανεκτές. Επομένως, δεν συντρέχουν εν προκειμένω οι λόγοι για τους οποίους το Δικαστήριο προέβη στον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της προαναφερθείσας αποφάσεως *Barber*.
- 26 Είναι αληθές ότι, λόγω του διαχρονικού περιορισμού των αποτελεσμάτων της προαναφερθείσας αποφάσεως *Barber*, οι υπαγόμενοι σε επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα εργαζόμενοι δεν δύνανται να επικαλούνται το άρθρο 119 της Συνθήκης για να στρέφονται κατά ορισμένων διακρίσεων που αφορούν την καταβολή παροχών οφειλομένων δυνάμει περιόδων απασχολήσεως προγενεστέρων της 17ης Μαΐου 1990. Ωστόσο, ένας τέτοιος περιορισμός δεν μπορεί να δικαιολογηθεί όταν η διάκριση κατά την καταβολή των εν λόγω παροχών αποτελεί τη συνέπεια δυσμενούς διακρίσεως που αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σ' ένα τέτοιο σύστημα.
- 27 Τέλος, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, δεδομένου ότι η προαναφερθείσα απόφαση *Bilka* δεν προέβλεπε κανέναν διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της, μπορεί να γίνει αναδρομική επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 από εργαζόμενο ο οποίος υπέστη δυσμενή διάκριση όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, προκειμένου να του καταβληθούν παροχές βάσει του συστήματος αυτού, τούτο δε από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της προαναφερθείσας αποφάσεως *Defrenne*.
- 28 Επομένως, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως *Barber* δεν έχει εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα όπως το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης ούτε στο δικαίωμα συντάξεως γήρατος, στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε τέτοιο σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 29 Με το τρίτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά αν οι διαχειριστές ενός επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος υποχρεούνται, όπως ακριβώς ο εργοδότης, να τηρούν τις διατάξεις του άρθρου 119 της Συνθήκης και αν ο εργαζόμενος που υφίσταται δυσμενή διάκριση μπορεί να προβάλει απευθείας τα δικαιώματά του κατά των εν λόγω διαχειριστών.
- 30 Συναφώς, πρέπει να υπομνηστεί ότι, με την προαναφερθείσα απόφαση Barber, το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι οι συντάξεις που καταβάλλονται βάσει των συμβατικών οργανωμένων επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119, έκρινε ότι το συμπέρασμα αυτό δεν θίγεται από το γεγονός ότι το εν λόγω σύστημα έχει τη μορφή trust και διοικείται από τους διαχειριστές του trust οι οποίοι είναι τυπικά ανεξάρτητοι έναντι του εργοδότη, δεδομένου ότι το άρθρο 119 αφορά επίσης τα πλεονεκτήματα που καταβάλλει ο εργοδότης εμμέσως (σκέψεις 28 και 29).
- 31 Επιπλέον, με την προαναφερθείσα απόφαση Fisscher, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι διαχειριστές ενός συνταξιοδοτικού συστήματος, οι οποίοι καλούνται να χορηγούν παροχές που συνιστούν αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119, υποχρεούνται να τηρούν τη διάταξη αυτή, λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία μέτρα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά τους προκειμένου να διασφαλίζουν την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα αυτόν και ότι οι ασφαλισμένοι πρέπει να μπορούν να την επικαλούνται έναντι των εν λόγω διαχειριστών. Η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 119 θα μειωνόταν ουσιωδώς και θα θιγόταν σοβαρά η έννομη προστασία την οποία απαιτεί η αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως αν ο εργαζόμενος δεν μπορούσε να επικαλεστεί τη διάταξη αυτή παρά μόνον έναντι του εργοδότη και όχι έναντι των διαχειριστών του συστήματος, οι οποίοι είναι ρητά επιφορτισμένοι με την εκτέλεση των υποχρεώσεων του εργοδότη (σκέψη 31).
- 32 Επομένως, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι διαχειριστές ενός επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος υποχρεούνται, όπως ακριβώς ο εργοδότης, να τηρούν τις διατάξεις του άρθρου 119 της Συνθήκης και ότι ο εργαζόμενος που υφίσταται δυσμενή διάκριση μπορεί να προβάλει απευθείας τα δικαιώματά του κατά των εν λόγω διαχειριστών.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

- 33 Το τέταρτο ερώτημα έγκειται στο αν το γεγονός ότι ένας εργαζόμενος μπορεί να αξιώσει την αναδρομική υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα τον απαλλάσσει από την υποχρέωση καταβολής των εισφορών που οφείλονται για το χρονικό διάστημα της αναδρομικής υπαγωγής.
- 34 Όπως έκρινε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση Fisser, το γεγονός ότι ένας εργαζόμενος μπορεί να αξιώσει την αναδρομική υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα δεν τον απαλλάσσει από την υποχρέωση καταβολής των εισφορών που οφείλονται για το χρονικό διάστημα της αναδρομικής υπαγωγής.

Επί του πέμπτου ερωτήματος

- 35 Με το πέμπτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν οι εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών του εσωτερικού δικαίου είναι αντιτάξιμοι στους εργαζομένους που προβάλλουν το δικαίωμά τους αναδρομικής υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ή εισπράξεως συντάξεως γήρατος.
- 36 Αρκεί συναφώς να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, ελλείπει σχετικής κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως, οι εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών έχουν επίσης εφαρμογή στις προσφυγές που θεμελιώνονται στο κοινοτικό δίκαιο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί για τις προσφυγές αυτού του είδους απ' ό,τι για τις παρόμοιες προσφυγές του εσωτερικού δικαίου και ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1983 στην υπόθεση 199/82, San Giorgio, Συλλογή 1983, σ. 3595, σκέψη 12).

37 Επομένως, στο πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών του εσωτερικού δικαίου είναι αντιτάξιμοι στους εργαζομένους που προβάλλουν δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ή εισπράξεως συντάξεως γήρατος, υπό την προϋπόθεση ότι δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί για τις προσφυγές αυτού του είδους απ' ό,τι για τις παρόμοιες προσφυγές του εσωτερικού δικαίου και ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη.

Επί του έκτου ερωτήματος

38 Με το έκτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν ποια επίπτωση μπορούν να έχουν, στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, αφενός, το εθνικό νομοσχέδιο που σκοπεύει στην εκτέλεση της προαναφερθείσας οδηγίας 86/378 και, αφετέρου, το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2.

39 Όσον αφορά το σχέδιο εθνικού νόμου, αρκεί να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, στα πλαίσια της διαδικασίας του άρθρου 177 της Συνθήκης, να ερμηνεύει το εθνικό δίκαιο και να εκτιμά τα αποτελέσματά του (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 1977 στην υπόθεση 52/76, *Benedetti*, Συλλογή τόμος 1977, σ. 63, σκέψη 25). Τούτο επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο στην περίπτωση ενός απλού νομοσχεδίου.

40 Όσον αφορά το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2, με τις προαναφερθείσες αποφάσεις *Vroege* και *Fischer*, το Δικαστήριο έκρινε ότι το πρωτόκολλο αυτό δεν έχει καμία επίπτωση στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, δικαίωμα το οποίο εξακολουθεί να διέπεται από την προαναφερθείσα απόφαση *Bilka*.

41 Για τους λόγους που αναφέρθηκαν στο πλαίσιο της απαντήσεως του δευτέρου ερωτήματος, το ίδιο συμπέρασμα επιβάλλεται όσον αφορά το δικαίωμα

συντάξεως γήρατος, στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης.

- 42 Επομένως, στο έκτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2 δεν έχει καμία επίπτωση στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ούτε στο δικαίωμα συντάξεως γήρατος στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης, δικαιώματα τα οποία εξακολουθούν να διέπονται από την απόφαση Bilka.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 43 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 18ης Οκτωβρίου 1993 το Kantongerecht te Rotterdam, αποφαινεται:

- 1) Το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ και, επομένως, καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων που θεσπίζει το

άρθρο αυτό. Η ερμηνεία αυτή δεν επηρεάζεται ούτε από τον σκοπό της εθνικής νομοθεσίας που επιτρέπει την επιβολή υποχρεωτικής ασφάλισης σ' ένα τέτοιο σύστημα ούτε από το γεγονός ότι ο εργοδότης υπέβαλε διοικητική ένσταση κατά της αποφάσεως περί επιβολής μιας τέτοιας υποχρεωτικής ασφάλισης ούτε, τέλος, από την ενδεχόμενη διενέργεια έρευνας μεταξύ των εργαζομένων προκειμένου να υποβληθεί αίτηση εξαιρέσεως από την υποχρεωτική ασφάλιση.

- 2) Ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως της 17ης Μαΐου 1990 στην υπόθεση C-262/88, Barber, δεν έχει εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα όπως το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης ούτε στο δικαίωμα συντάξεως γήρατος, στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε τέτοιο σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης.
- 3) Οι διαχειριστές ενός επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος υποχρεούνται, όπως ακριβώς ο εργοδότης, να τηρούν τις διατάξεις του άρθρου 119 της Συνθήκης και ο εργαζόμενος που υφίσταται δυσμενή διάκριση μπορεί να προβάλλει απευθείας τα δικαιώματά του κατά των εν λόγω διαχειριστών.
- 4) Το γεγονός ότι ένας εργαζόμενος μπορεί να αξιώσει την αναδρομική υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα δεν τον απαλλάσσει από την υποχρέωση καταβολής των εισφορών που οφείλονται για το χρονικό διάστημα της αναδρομικής υπαγωγής.
- 5) Οι εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών του εσωτερικού δικαίου είναι αντιτάξιμοι στους εργαζομένους που προβάλλουν δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ή εισπράξεως συντάξεως γήρατος, υπό την προϋπόθεση ότι δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί για τις προσφυγές αυτού του είδους απ' ό,τι για τις παρόμοιες προσφυγές του εσωτερικού δικαίου και ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη.

- 6) Το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2 περί του άρθρου 119 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν έχει καμία επίπτωση στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ούτε στο δικαίωμα συντάξεως γήρατος στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης, δικαιώματα τα οποία εξακολουθούν να διέπονται από την απόφαση της 13ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 170/84, Bilka.

Mancini

Murray

Karteyn

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 24 Οκτωβρίου 1996.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος του έκτου τμήματος

R. Grass

G. F. Mancini